

HET ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN – EEN ONUITPUTTELIJKE MAAR MOEILIJK TOEGANKELIJKE BRON VOOR DE GENEALOGEN

Het archief van de Raad van Vlaanderen, het hoogste gerechtshof van het graafschap tijdens de pre-Napoleontische periode, is met zijn meer dan 1 km archief het belangrijkste fonds dat bewaard wordt in het Rijksarchief Gent (Gerard Duivelsteen).

De toegankelijkheid tot dit fonds werd sterk vergroot na de publicatie door rijksarchivaris Jan Buntinx van zijn negendelig werk "Inventaris van het Archief van de Raad van Vlaanderen" (Brussel, 1964-1979). In het bijzonder de beschrijving van de circa 20.000 bundels of bundeltjes met processtukken, gesorteerd per zaak en chronologisch opgebouwd, samen met de alfabetische tafel hierop, heeft meerdere familiekundige geholpen tijdens zijn speurtocht naar meer gegevens over zijn voorouders. Spijtig genoeg zijn er nog steeds geen alfabetische indexen op de duizenden registers en pakken met sententies, enquesten, verbalen,...

De bedoeling van dit artikel is om in het kort de instelling en zijn personeel te bespreken, de belangrijkste reeksen nader te belichten en tenslotte per gemeente van ons werkgebied de nummers te bespreken die er met zekerheid betrekking op hebben.

Korte geschiedenis:

In 1386 richtte Filips de Stoute, hertog van Bougonidië de "Caemere van den Raede in Vlaenderen" op te Rijsel. Deze "Caemere" bestond uit twee secties, een gerechtshof en een rekenkamer die aanvankelijk nauw met elkaar verbonden waren. In de loop van de 15^e eeuw ontwikkelde de gerechtelijke sectie zich echter geleidelijk tot een zelfstandige justitieraad, "Raad van Vlaanderen" genoemd (de financiële sectie werd de "Rekenkamer"). In 1407 verhuisde deze raad voor het eerst naar Gent, waar hij zijn intrek nam in het Gravensteen. In de loop van de 15^e, 16^e en 17^e eeuw verhuisde de Raad nog omwille van het politiek en militair klimaat voor korte periode naar Kortrijk, Dendermonde, Ieper, Brugge en Douai. Daar de zalen van het Gravensteen meer en meer ongeschikt bleken, nam de Raad van Vlaanderen in 1778 zijn intrek in een gedeelte van het voormalig Jezuïetenklooster in de Volderstraat (naast de latere aula van de Universiteit Gent). Bij decreet van 6 frimaire jaar IV (27/11/1795) beslisten de "Représentants du Peuple, commissaires du gouvernement français" de afschaffing van de Raad van Vlaanderen.

Samenstelling van de Raad van Vlaanderen:

I. De Raadsheren:

De president: Stond aan het hoofd van de Raad. Hij was het hoofd van de justitie van geheel Vlaanderen en vertegenwoordigde er onmiddellijk de vorst. Tweemaal per week, 's woensdags en 's zaterdags, bezegelde hij de sententies. De presidenten werden verheven in de adelstand, een recht dat op de nakomelingen overging.

De gewone raadsheren: Ze waren met twaalf, acht gewone of weddetrekkenden en vier belast met het houden van enkwesten (onderzoeken, afnemen van getuigenissen) die daarvoor vergoedingen ontvingen (deze laatsten gingen in 1610 ook over tot de eerste categorie). Naast de vaste wedde beschikten de raadsheren over veranderlijke

vergoedingen. Zo betaalde de winnende partij een bedrag in geld gelijk aan 1/5 van de gerechtskosten, waarvan de rapporteur (rechter-verslaggever) de helft ontving en de andere helft verdeeld werd onder de andere aanwezige raadsheren. Ook ontvingen de raadsheren (en de president) meermaals “presenten” van de Vlaamse steden (vb. bij huwelijk van hun kinderen). Een diploma van licentiaat of doctor in de rechten was vereist om te kunnen benoemd worden als raadsheer en ze moesten tevens Vlaming zijn van oorsprong d.w.z. geboren zijn in het graafschap Vlaanderen. Raadsheren werden ook in de adelstand opgenomen, maar slechts ten persoonlijke titel.

II. De ambtenaren van het Openbaar Ministerie:

De procureur-generaal en zijn substituut: Zij waakten over de belangen van de vorst, van zijn domeinen en die van de schatkist, over de eerbiediging van zijn rechten en het behoud van de openbare orde. Zij controleerden het beheer en de financiële en gerechtelijke activiteiten van baljuws, schouten en leenmannen, ook van deze die in dienst stonden van heren en abdijen. Telkens hun iets niet in orde leek, spanden zij een proces in bij de Raad van Vlaanderen. Had een partij een klacht ingediend en scheen het hun toe dat de belangen van de vorst mee in het gedrang kwamen, dan traden zij op als gevoegde partij samen met de eiser of verweerder.

De advocaat-fiscaal: Deze bepleitte de zaak die door de procureur-generaal werd ingediend

III. Het lager personeel:

Dit bestond uit de griffier, geholpen door een notaris en verscheidene klerken, de ontvanger der exploten (vooral de boeten), de deurwaarders (huissiers), de boden (messagiers), de huisbewaarder (conciërge) en de cipier van de gevangenis van het Gravensteen.

IV. De procureurs en advocaten:

De partijen werden voor de Raad wettelijk vertegenwoordigd door de procureurs (pleitbezorgers). Deze hadden gewoonlijk geen universitaire studies gedaan, maar waren meestal slechts “practisijnen” of “costumiers”, dit zijn personen vertrouwd met de ordonnantiën, het gewoonterecht en de procedure.

De zaak van de partijen werd verdedigd door advocaten. Deze waren gewoonlijk wel licentiaten of doctors in de rechten.

De Raad zetelde alle werkdagen, de zaterdagnamiddag uitgezonderd. In 1766 werden alle namiddagzittingen afgeschaft. De Raad was verdeeld in twee kamers: de eerste werd voorgezeten door de president, de tweede door de ouderdomsdeken der raadsheren. Vanaf 1723 bestonden er zelfs vier kamers. In de burgerlijke zaken zetelden minstens vijf en in de strafrechterlijke minstens zeven raadsheren. Nadat de raadsheer-verslaggever zijn rapport had uiteengezet, werd beraadslaagd en bij meerderheid van stemmen een beslissing getroffen. De sententies werden door de president, of in zijn tegenwoordigheid en op zijn bevel, door de griffier voor het verzamelde hof (in volle consistorie) voorgelezen. De officiële voertaal was het Vlaams, zelfs dan wanneer één of beide partijen Franssprekenden waren. Af en toe werden toch sententies in het Frans opgesteld, maar dit was een toegeving van de Raad, waartoe de toestemming van beide partijen vereist was.

Bevoegdheden

Tijdens het Ancien Régime had iedere stad en iedere heerlijkheid haar schepbank, haar leenhof of laathof. Heel wat heerlijkheden strekten zich uit over (een deel) van het grondgebied van verschillende parochies. Er waren heerlijkheden die van de graaf afhingen, andere van een heer, nog andere van een abdij. In deze periode hadden schepbanken ook rechterlijke macht, ze oordeelden zowel over burgerlijke als over strafrechtelijke zaken. Tot het einde van de 14de eeuw was er geen sprake van hogere en lagere rechtbanken. Alle rechtbanken waren soeverein in hun rechtsgebied, voor zover hun rechtsbevoegdheid strekte (maar de oprichting van de Raad van Vlaanderen bracht daarin nadien verandering).

In het kort schetsen we hier de regels van de rechtsbevoegdheid.

In burgerlijke zaken diende het proces aanhangig gemaakt voor de rechtbank van de woonplaats van de verweerder. Er bestonden wel enkele uitzonderingen: ging de zaak over een onroerend goed dan was de rechtbank bevoegd waar het goed gelegen was, ging het over successies dan was de plaats van het sterfhuis bepalend.

Geschillen over lenen werden beslecht voor het leenhof waarvan het betwiste leen of recht afhing.

Op strafrechtelijk gebied luidde de regel dat de rechtbank van de plaats waar het misdrijf gepleegd was, bevoegd was.

Een beroep ingesteld bij de Raad van Vlaanderen had veel weg van onze huidige verbreking, met dit verschil dat een uitspraak nooit aanleiding gaf tot een nieuwe rechtszaak. De Raad deed vooral een onderzoek naar de rechts- en vormkwestie; een nieuwe beoordeling van de feiten kwam slechts op de tweede plaats. Ofwel bevestigde de Raad het eerste vonnis, ofwel verklaarde zij het eerste vonnis nietig en dan won de appelerende partij (diegene die in beroep ging) de zaak. Wanneer het beroep gegrond werd verklaard werden de rechters in eerste aanleg vaak gestraft.

Tegen criminele vonnissen van de rechtbanken kon geen beroep worden aangetekend voor de Raad van Vlaanderen.

De Raad van Vlaanderen behandelde echter ook een groot aantal zaken in eerste aanleg.

Een aantal geschillen, de zogenaamde “voorbehouden gevallen” konden enkel door hen berecht worden.

Het betreft onder andere: majesteitsschennis (ook ketterij wordt hierbij gerangschikt), de overtreding van speciale vorstelijke bevelen, de inbreuken tegen de personen en instellingen die een speciale vorstelijke bescherming genoten (vb. geweld tegen vorstelijke ambtenaren of gebrek aan eerbied tijdens processen), de aanslagen tegen het vorstelijk domein en de vorstelijke rechten, de misdrijven en tekortkomingen van de vorstelijke ambtenaren in het uitoefenen van hun ambt, de misdrijven gepleegd door edelen, private oorlogen, oproer, zware verstoringen van de openbare orde, sluipmoord, misdaden gepleegd op de grote wegen, aanslagen op vreemde kooplieden, valsmunterij,...

Daarenboven werden een groot aantal zaken bij de Raad van Vlaanderen aanhangig gemaakt, soms door de partijen, meestal echter door de procureur-generaal, hoewel zij normaal dienden gevonnist te worden door een andere rechtbank. Dit gebeurde krachtens het recht van “preventie”, waarbij als reden of voorwendsel ingeroepen werd dat de rechtbanken vaak te traag tewerk gingen en dat niet snel genoeg kon opgetreden worden.

Een belangrijk percentage van de gevallen die door de Raad werden behandeld betreffen geschillen tussen twee steden, tussen kasselrijen, parochies, heren, kerkelijke instellingen, en tussen hen en particulieren. Deze geschillen lopen over allerlei kwesties van jurisdictie, over financiële en economische aangelegenheden, zoals belastingen, militaire logementen,...

Tegen de sententies van de Raad van Vlaanderen kon aanvankelijk beroep worden aangetekend bij het Parlement van Parijs. In 1521 verbood Keizer Karel dit beroep. Het was de Grote Raad van Mechelen die deze bevoegdheid van het Parlement overnam.

Tijdens een volgende aflevering zullen wij in het kort de belangrijkste reeksen van dit archief bespreken, eerst diegene die chronologisch werden opgebouwd en kriskras door elkaar informatie bevatten over gans Vlaanderen, en daarna de procesbundels die betrekking hebben op de gemeenten die deel uitmaken van ons werkgebied.

HET ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN –(deel 2)

Zoals beloofd zullen we thans enkele algemene reeksen uit het archief van de Raad van Vlaanderen bespreken die van belang zijn voor alle genealogen met voorouders in het oude graafschap Vlaanderen. Het is haast ongelooflijk dat op geen van deze reeksen een index bestaat. Dit maakt het helaas zeer moeilijk om in deze archieven een spoor van onze familie terug te vinden en we hopen dan ook dat in de toekomst meer vorsers een inspanning zullen leveren om deze bronnen beter toegankelijk te maken.

In een volgend nummer van Leiestam zullen we verder gaan met deze bespreking en tevens starten met de ontleding van de reeksen met de bewaarde afzonderlijke procesbundels, die wel geanalyseerd werden in de inventaris van Jan Buntinx.

“Volontaire condempnatiën, acten van zekere ende wijsdommen executoire”

(53 registers = nrs. 955-1007, periode 1484-1793 en 80 pakken = nrs. 1008-1087, periode 1501-1795)

De “volontaire condempnatiën”, veruit het grootste deel van de akten, zijn overeenkomsten gesloten voor de Raad van Vlaanderen. Ze zijn de tegenhangers van de “wettelijke passeringen” gesloten voor de schepenen. Wij vinden er o.a. huwelijks-, pacht-, handels- en bouwcontracten, maar ook rentebrieven, staten van goed van edelen, enzovoort. Bij de partijen die met dit doel voor de raad verschenen, bevonden zich veel edelen, leden van de hogere burgerij, vreemde handelaars en personeel van de Raad van Vlaanderen. De “acten van zekere” betreffen borgstellingen, terwijl de “wijsdommen executoire” verklaringen zijn van uitvoering van minnelijke schikking-en, die tussen partijen werden gesloten.

Bijvoorbeeld: een rentebrief dd. 23/12/1625 in register 989 folio 255 verso:

Met deze rentebrief leent Jan SEYS, pastoor van Gottem, als volmachtdrager en in naam van jonkheer Gheleyn VAN PAMELE, heer van Gottem (de procuratie werd bekomen voor notaris Jan JACOBS in Brugge op 17/12/1625) 128 ponden groten aan penning 16 (= 6.25%) (hij moet dus 8 ponden groten per jaar betalen als rente) van jonkvrouw Quintyne BAUTERS. De heerlijkheid

Wallebeke in Gottem, evenals andere gronden in Gottem gelegen, worden gehypothekeerd. Jan SEYS zelf en Jan DE SEYN, griffier van Gottem, treden op als borgen.

“Acten en sententiën” (279 registers = nrs. 2327-2605, periode 1370-1642), Sententierollen (155 pakken = nrs. 7353-7507, periode 1587-1795), “Sententiën ende appointementen interlocutoire” (98 registers = nrs. 7508-7605, periode 1412-1666), “Secrete Camere” (65 registers = nrs. 7609-7673, periode 1516-1795) en Ordonnanties en sententies op rekwesten (249 registers = nrs. 7677-7925, periode 1597-1795)

De “acten en sententiën” zijn in feite echte procedureregisters, waarin men de gang en de stand van de processen kon volgen. De sententierollen zijn aan elkaar genaaide of geplakte vellen papier, waarop de griffier de minuten van de sententies gegeven ter rolle inschreef. De registers “Sententiën ende appointementen interlocutoire” bevatten hoofzakelijk de sententies uitgesproken in het consitoire van de raad na de procedure ter rolle. In de registers van de “secrete camere” treft men vooral de sententies aan in belangrijke of ingewikkelde zaken. De reeks ordonnanties en sententies op rekwesten tenslotte bevat de sententies op de processen, die voor commissarissen behandeld werden (een procedure die vooral vanaf de 17^e eeuw populairder werd).

Verbaalboeken (860 registers en pakken = nrs. 2606-3465, periode 1637-1795) en minuten van verbalen (216 pakken = nrs. 3466-3681, periode 1601-1795)

De verbalen bevatten de verklaringen van de partijen of hun procureurs. Wanneer de raadsheer-commissaris voldoende gegevens had ingewonnen en oordeelde dat de zaak rijp was om geoordeeld te worden, maakte hij zijn “verbaal” over aan de raad.

Enkwesten (3124 pakken = nrs. 3686-6809, periode 1460-1795), speciale enkwesten (18 pakken en registers = nrs. 6810-6827) en informaties van de subalterne wetten (enkwesten gehouden door schepenbanken, leenhoven, baljuws,... op bevel of met toestemming van de Raad van Vlaanderen) (261 pakken = nrs. 6828-7088, periode 1460-1793)

Op verzoek van eiser of verweerder werden één of meerdere getuigen gehoord door de raadsheren. De naam, voornaam, leeftijd, afstamming en woonplaats van de getuigen werd vermeld. De enkwesten in hun geheel geven een interessant beeld van de toenmalige maatschappij. Vele van deze getuigenissen houden verband met eigendomsdisputen, bijvoorbeeld betreffende de grens van een perceel (van wie waren de bomen die op deze grens stonden), schulden, onterechte inbeslagnames, belastingkwesties, discussies in verband met successies, ...

Bijvoorbeeld: een enkwest dd. 15/4/1626 in bundel 3967:

Op verzoek van de eisers Jan De SCHOOLMEESTERE en Jacques VAN STICHELE (tegen de schepenen van Kanegem als verweerders in verband

met een dispuut omtrent ommestellingen (belastingen)) worden drie personen ondervraagd:

Lieven D'HONT fs. Philips 80 jaar burgemeester van de heerlijkheid Sijsele (Brugge)

Jan VAN LANDUUT fs. Segher 63 jaar landsman (Brugge)

Jan VAN DUERNE fs. Arnoult 60 jaar schepen van gedele (Gent)

Uit hun verklaring blijkt dat een groot deel van de bevolking van Kanegem en omliggende parochies (Dentergem, Ruiselede, Poeke) omstreeks 1582-1583 de streek verliet (de getuigen waren uit die streek afkomstig). In die tijd was Heyndrick MESTDACH baljuw van Kanegem. Hij werd één van de grootste vrijbuiters. Een tiental jaar later geraakten de parochies terug bewoond, vooral met personen die van elders kwamen. Heyndrick MESTDACH werd terechtgesteld te Gent.

In het volgend nummer van Leiestam zullen we nog de registers met de "criminele examens" en met de "criminele sententies" behandelen.

HET ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN –(deel 3)

Zoals beloofd in het vorige nummer van Leiestam zullen we thans de registers met de "criminele examens" en met de "criminele sententies" bespreken.

In een volgend nummer van Leiestam starten we dan met de bewaarde afzonderlijke procesbundels, die wel geanalyseerd werden in de inventaris van Jan Buntinx.

Criminele examens

(37 registers = nrs. 8557-8593, periode 1570-1793)

Zij bevatten de verhoren van de betichten en de getuigen. De verklaringen die meestal afgelegd worden in de "Secrete Camere", soms in de gevangenis of "in 't volle hof" zijn ondertekend.

Bijvoorbeeld: crimineel examen naar aanleiding van een doodslag in Zwijnaarde op 10/12/1671 (slachtoffer Frans VAN DEN BURCH) van januari tot april 1672 in register 8570 fo. 39 v°, 42, 45 v°, 48 v°, 51, 54, 57, 59 v°, 60 v°, 61 v°, 67 en 70:

Er zijn drie verdachten: Jan VANDEN HECKE fs. Jacques, paardeknecht van de tweede verdachte, oud 25 jaar, van wie men al vlug aanneemt dat hij niet meer aanwezig was op het ogenblik van de feiten, Adriaen NEESE fs. Jan geboren in Hamme en wonende in Zwijnaarde, oud 51 jaar en Jan VAN EECKHAUTE fs. Loys geboren in Eke en wonende in Zwijnaarde oud 60 jaar.

De beide laatsten beschuldigen elkaar van de doodslag. Na hun ondervraging gaat men ervan uit dat Van Eeckhaute de schuldige is, maar deze blijft ontkennen. Daarom wordt hij aan een eerste "torture" onderworpen van 's avonds 19/2/1672 tot 's morgens 20/2/1672 en gezien hij blijft ontkennen, aan een tweede "torture" op 4/4/1672. De tweede foltering gebeurde "met den halsebant" en aan zijn handen werden gewichten gehangen "respectivelick van twee ende dry ponden". Na 7 uur werd vastgesteld dat zijn handen blauw en gevoelloos werden en er gevaar was voor gangreen. De foltering werd dan zonder bekentenis stopgezet. De jammerklachten en uitspraken van de verdachte worden nauwkeurig beschreven.

Criminele sententies

(3 registers = nrs. 8594-8596, periode 1585-1794 (register van 1642 tot en met 1670 ontbreekt) en index over de periode 1585-1641 = nr. 8597)

De criminele vonnissen werden tot 1631 ingeschreven in de registers van de "Secrete Camere". In 1631 werden alle criminele sententies vanaf 1585 (inneming van Gent door Farnese) overgeschreven en voortaan bijgehouden in afzonderlijke registers.

Bijvoorbeeld: een criminele sententie dd. 7/4/1629 in register 8594 fo. 211: Hiermee wordt Pieter MAES (fs. Pieter uit Gent) veroordeeld tot de doodstraf wegens de moord op zijn echtgenote op 17/11/1628: "gheexecuteert metten sweerde om den dootslach bij hem ghecommitteert inden persoon van Janneken DE WITTE syne huysvrauwe". Wat was er gebeurd: "slagen en goeien met tinnen taillooren ende platteelen ofte schotelen ...met sulcke fortse dat zy daervan ghevallen is jeghens een schaepraë". Ze was aan haar verwondingen overleden. Verzwarende omstandigheden waren de leugens van de beschuldigde over het gebeuren. Hij verklaarde dat de dood een gevolg was van de koude en vroegere ziekten.

Guido

Demuynck